

Ongefilterd Israël

Conservatorenreis KUNSTENISRAËL - 26 maart t/m 1 april 2016
Een verslag van Daniela Petovic & Edo Dijksterhuis

Op het smalste deel van Israël zit er tussen grens en kust maar dertig kilometer – een afstand die je vanaf een niet eens zo heel erg hoge flat kunt overzien. Van noord naar zuid rij je in een paar uur. En het inwoneraantal ligt op ongeveer acht miljoen – dat is minder dan België! Het eerste dat opvalt aan Israël, is hoe klein en kleinschalig alles is. We hebben er nooit bij stilgestaan, hadden altijd gedacht dat het land dat zo dominant aanwezig is in het nieuws veel groter is.

Schaal is niet het enige dat vervormd raakt door afstand en – vooral – de media. Het Israël dat we kennen door de filter van kranten en journaals is een andere plek dan het land dat wij in maart 2016 bezochten. Over Israëlische kunst wordt in de Nederlandse media sowieso weinig bericht. Of het is vanuit een politieke invalshoek, zoals begin 2016 toen cultuurminister en voormalig hoofd mediacensuur Miriam Regev kunstenaars expliciet en in dwingende bewoordingen opriep zich publiekelijk loyaal te verklaren aan de Israëlische staat.

Tijdens onze reis door Israël hadden we het voorrecht kennis te maken met het volle spectrum van de lokale kunstscene. Alle mogelijk denkbare posities waren vertegenwoordigd. Sommige daarvan zijn zeer herkenbaar, lijken op wat we uit Nederland kennen. Zo worstelt de Haaretz Collection met dezelfde problemen als Nederlandse bedrijfscollecties: hoe de verzameling zichtbaar te maken en te laten functioneren binnen het bedrijf? In het met modernistische nostalgie doorspekte verhaal van galerieveteraan Naomi Givon was makkelijk het geluid te herkennen dat we kennen van West-Europese babyboomers. En het optimistische opbouwverhaal van de H'agaf gemeenschap in Haifa, inclusief de dreigende gentrification, had zo verteld kunnen worden op het Amsterdamse NDSM-terrein, de Rotterdamse Kop van Zuid of willekeurig welke creatieve broedplaats.

Maar er waren ook ontmoetingen die veel lastiger te duiden waren, waar niet direct vergelijkingsmateriaal voorhanden was. Het feit dat de leiding van de kibbutz per stemming bepaalt of je kunstenaar mag zijn en hoeveel dagen per week je je aan het schilderen mag wijden, is bijna niet te bevatten. Maar **Ada Ovadia** kon het ons niet alleen vertellen en laten zien, ze wist ook duidelijk te maken waarom deze vorm van leven haar past en hoe het haar praktijk vormt.

Helemaal buiten onze belevingswereld en mede daardoor extreem indrukwekkend, is de manier waarop **Aya Abu Roken** omgaat met het grote dilemma waar zij mee leeft. Deze jonge Druzische vrouw is gedwongen te kiezen tussen haar religie en haar ontlukende kunstenaarschap. Zij moet echt iets bevechten, niet alleen op haar omgeving maar ook op zichzelf. En dan weet ze ook nog films te maken die zeker een bepaalde mate van zelfreflectie bevatten maar niet vervallen in navelstaren en juist speels aan de haal gaan met allerlei genreconventies. Artistiek is ze zeker nog niet volwassen, maar Roken is zo'n talent waarvan je hoopt dat ze op een gegeven moment naar de Rijksakademie of De Ateliers kan.

Wat opvalt aan de Israëliëse culturele infrastructuur is dat ze behoorlijk gecompartmenteerd is. Verschillende keren hoorden we mensen praten over 'de Tel Aviv bubbel', vooral gesprekspartners van buiten de stad. Het is zoals er soms wordt gesproken over Amsterdam, of benauwder nog: de grachtengordel. En misschien is het ook zo dat Tel Aviv een liberaal en werelds eiland binnen Israël is, waar inwoners zich kunnen voorhouden dat hun stad in Europa ligt in plaats van aan de rand van de vijandige Arabische wereld. Maar dat 'bubbelgevoel' zagen we ook in Jeruzalem, Haifa en andere plekken. Op een plek als Beer Sheva is het isolement misschien minder vrijwillig gekozen en wil iemand als Dalia Manor, directeur van het Negev Museum of Art en duidelijk iemand die meer van de wereld heeft gezien, graag meer contact met buiten. Maar de realiteit blijft er een van enclaves. Of dat het gevolg is van gebrekkige financiering of het ontbreken van bruggenbouwers, is niet helemaal duidelijk.

Er is één ding dat alle bezochte kunstenaars gemeen hebben en dat is een onvermijdelijk engagement. Terwijl kunstenaars in Nederland – en West-Europa in het algemeen – zich in allerlei bochten wringen om de vraag naar belang en relevantie van hun werk te beantwoorden – alles is immers al bevochten en een boodschap komt al snel geforceerd en artificieel over – kunnen kunstenaars in Israël niet anders dan maatschappelijk en politiek betrokken werk maken. Alles krijgt als vanzelf lading. De krachtige, sobere foto's van **Gaston Zvi Ickovicz** gaan niet over landschappen maar over grenzen, eigendom, herkomst en onder het oppervlak borrelend conflict. De leden van New Barbizon refereren met hun plein air schilderen aan de kunstgeschiedenis, maar hun werk gaat eigenlijk veel meer over de positie van de vrouw in een macho maatschappij en de constante wrijving tussen Oost-Europese immigranten en andere bevolkingsgroepen.

Soms is het allemaal te direct en wordt het te letterlijk. **Haimi Fenichels** stalen pilaren die aan hekken refereren, zijn daar een voorbeeld van – terwijl zijn architectonische maquettes die het midden houden tussen fort en ruïne weer wel werken. Ook **Nevet Yitzhaks** video-installatie in de vorm van een geanimeerd Afghaans oorlogskleed weet niet te ontsnappen aan de één-dimensionaliteit, hoe goed ook gemaakt.

De keerzijde van het engagement is dat het soms werk oplevert dat in de ogen van buitenstaanders gedateerd oogt. De feministische 'borsten en beha's-kunst' van **Hannan Abu Husein** ziet eruit alsof ze uit de teletijdmachine is gekatapulteerd. Dat neemt niet weg dat ze binnen Huseins context waarschijnlijk een belangrijke rol speelt en waarde heeft voor een groep Palestijnse vrouwen. Het levert alleen geen goede kunst op, wel een bevlogen en dapper verhaal.

Echt opvallend in een omgeving waarin alle kunst iets te zeggen heeft, is de opzichtige afwezigheid van kunstkritiek. Dat het onafhankelijke tijdschrift **Erev Rav** een van de weinige kanalen is voor artistiek discours, is bijna niet te geloven. Je zou denken dat juist in een land als Israël er een schitterende en dankbare taak is weggelegd voor scribenten die kunst kunnen duiden, vertalen en uitdragen. Misschien gaat men ervan uit dat die kunst dat zelf wel doet. Waarschijnlijker is het dat men bang is binnen het kleine Israëliëse kunstwereldje mensen van zich te vervreemden. Of voelt het als pervers om binnen een land waar conflict en oorlogsdreiging een constante zijn, doelbewust de verbale confrontatie aan te gaan – en dan ook nog over zoiets kwetsbaars als kunst. Anderzijds kan het ook gewoon praktische redenen hebben: kranten die nooit hebben geïnvesteerd in cultuurjournalistiek en dus ook geen kweekvijver vormen voor onafhankelijke stemmen op internet of in doe-het-zelfblaadjes.

Een beter ontwikkelde kunstkritiek of – journalistiek zou de Israëlische kunstwereld vooruit kunnen helpen. Ze zou het goed maar eenzijdig ontwikkelde zelfbesef van kunstenaars van weerwoord kunnen dienen. Ze zou een brug kunnen slaan tussen de verschillende bubbels waardoor individuele kunstenaars minder in een vacuüm opereren. En ze zou de kunst beter over het voetlicht kunnen brengen.

Strijdvaardigheid en de wil – of noodzaak – kunst te maken en verspreiden, is volop aanwezig onder de Israëlische kunstenaars die we hebben bezocht. Maar onder het oppervlak sluimert pessimisme. Vooral de politiek, cultuurminister Regev voorop, kregen het voortdurend voor de kiezen. Het belangrijkste verwijt is dat onverzoenlijk harde geopolitiek en divisionistisch populisme de hoop die ooit in het land leefde, stelselmatig om zeep heeft geholpen. Het meest treffende werd dit vertolkt door **Tsibi Geva**, die zelf behoort tot de generatie die Israël nog heeft gekend als jonge, relatief onschuldige natie. “Ik herinner me optimisme”, zei hij. Toch wil vrijwel niemand die we het vragen, Israël verlaten en het geluk elders beproeven. “Ondanks alles is dit mijn land”, was steevast het antwoord.

Tot slot nog een paar woorden over de organisatie van deze reis. Die was ronduit indrukwekkend. De curator en gids van het programma Ronit Eden maakte een bijzonder uitgebalanceerde selectie van te bezoeken kunstenaars, instellingen en locaties. Het efficiënte reisschema stond garant voor een maximum aan informatie en indrukken. Het was tot in de puntjes voorbereid en werd met de grootst mogelijke zorg uitgevoerd. Toch was er alle ruimte voor suggesties, lange en intensieve discussies in de bus, en een lichtvoetig intermezzo als een picknick in de woestijn.

– Daniela Petovic & Edo Dijksterhuis